

У череві дерева

Мирослав Дочинець

Фрагмент із книги "Світован. Штудії під небесним шатром".

Адаптований для школи текст

Я вхопився за роботу. Добре, що гуртик кудлатих ялиць ріс зовсім поруч. І скоро над входом у дупло навис щільний дашок. Тоді я кинувся збирати хмиз. Коли збирав п'яту в'язанку, у плечі вдарили перші краплі. Холодні й тверді, як градини. Тріщання дощу об листя заглушило гримотіння. Наче справді урвалася хмара, ціле небо.

До криївки добіг я весь мокрий. Зате моє сухе паліччя жадібно облизували язички вогню. В лице війнуло теплим димом. Коли дід устиг повернутися, що я не почув, і запалити багаття? Ще й колода з'явилася для сидіння. Старий підпалив жмут папороті й обніс ним вийму. Смолоскип пострілював іскрами, димів.

— Ведмежий дух вижене, — пояснив дід.

Лише тепер я помітив на підсвічених стінах дупла зваляну шерсть. Пломінець хапався її, і шерсть синювато спалахувала.

— Це ведмежий барліг? — зойкнув я.

— А чий же ще?!

— Як же ви вгадали, що він тут?

— Ну як... Ведмідь чує мене, я чую його. Себто покинуте його житло. Нюхом почув, а очі потвердили. Ведмеді люблять опоряджати собі лігва під старими тополями. М'яко і тепло. Поскрипує стовбур, заколисує, солодить сон. Цієї ночі й ти спробуєш, як то спати в череві дерева. Але перед тим належиться скусити щось зубами. Хаща нам пожертвувала м'ясце, — кивнув на землю.

На папороті лежав заєць. На хутрі не було ні краплини крові. Правда, тушку перехоплювало сильце з лика.

— Як ви добули його? — вирвалося в мене.

— Та просто. Якби ти був рибалкою, то знав би, що перед дощем найлегше здурити рибу. Так само зі звірами. Від грому декотрих ледве не параліч хапає. Тоді їх можна взяти майже голіруч... Я напав слід, дійшов до його нори і приладнав на виході сильце. А виманити зайчука — не штука, як знаєш чим... Цю вечерю ми з тобою заслужили.

Може, й так, думав я, але що він буде робити з дичиною, коли навіть ножа не має. Та старий, схоже, нічим не журився. Видобув із капелюха товсту, як шевська дратва, голку, із її допомогою зняв шкуру та підвісив під дашком. Тоді зробив на тушці розрізи і наповнив їх травами, що пахли часником і кропом. З кишені дістав пригорщу сріблястого лишайника, потовк на колоді і став обмащувати ним тушку.

— Це моховиння, — пояснив, — тягне собі з каменя сіль. Посічене — пускає зелену ропу. Так м'ясо на смак не буде прісним.

Пригасив відкрите полум'я. Тоді обшкрябав кореневища трави просвірника і загриб їх у жар.

— А ось і наш хліб.

Я захоплено стежив за його зграбними, вивіреними рухами, втрачаючи відчуття реальності. Ніби це відбувалося не зі мною. То була не стільки робота, як молитва рук. Я не міг відірвати очей. І не міг не запитати його:

— Хто вас цього навчив?

— Самотужки дійшов до всього, коли мусив звікувати свою молодість у хащах. Попервах гадав, що пропаду, — сам, як перст. А потім обвикся і зрозумів, що я не сам — із Лісом і його жителями. І то, може, й ліпша компанія, ніж люди. Добріша, чесніша. Я їм відкрився, вони мені...

Довкола періщив дощ. Тугі цівки товкли гілляччя, лупили по віялах папороті, по торішньому листі. Дим із ватри неохоче витягувався з-під ялинової покрівлі на мокре. Жар від багаття прогрів наше дупло, підсушив одяг. Ми сиділи без сорочок, вбираючи шкірою благодатну теплінь. Старий мав жилаве і досить ще збите тіло. Зате немилосердно понівечене рубцями, шрамами від опіків, віспинами затягнутих колотих ран. Слідами злобного чи то тваринного, чи то людського світу. А може, й одного, і другого.

Тіло мисливця, воїна, борця. Це ніяк не поєднувалося з його приязною, безмежно мирною натурою. І я, здивований та зворушений побаченням, несподівано запитав його:

— Хто ви?

Його не здивувало моє запитання. Він узагалі рідко дивувався. Замислившись на хвилику, відповів:

— Я зачарований мандрівник світу. Світован.

Деся я вже чув, що його так називали. Тому перепитав:

— А що означає Світован?

— Той, що перейшов світ. І далі йде.

— І куди веде ваша дорога?

— Я в дорозі до самого себе.

— А в чому ваша зачарованість?

— У смуткові за недосяжним.

Я дивився на вогонь і намагався зрозуміти сказане. Наче язики полум'я могли договорити мені те, що залишилося прихованим у тих дивних словах. Паличкою він вигріб з попелу спечене коріння алтея і поклав на дірчасту серветку папороті. Відламав заячу ногу й простягнув мені. З полотняного мішка наскубав різної зелені.

І я накинувся на їжу. Поки він раз куснув, я — тричі. Такої смачної печені мені ще не доводилося їсти. М'ясо було ніжне й пахуче. Мабуть, від лісових приправ, якими він натер дичину. А коренеплід смаком був схожий на печений каштан.

Буря перевалила за гори. В заростях шемрав густий дощ, скапував із ялинової стріхи крупними опаловими намистинами. Ситість і внутрішнє тепло принесли вмиротворення. Я подумав, що дві години тому ще не знав, де ми будемо спати і що

їсти...

Втім, спати не хотілося. Шкода було втрачати ці магічні, урочі, як сказав би він, години єднання з нічним Лісом. Приналежності до нього.

Дорогою ми не встигли набрати води, бо "черпати з криниці не гідно після заходу сонця". Старий скрутив лопушину і запхав її під дашок — у дерев'яну коновочку зацямкотіла дощова вода.

— А ти? — обернувся до мене.

— Що я?

— За кого маєш себе ти?

Не запитав "хто ти є?", а — "за кого себе маєш?" Мабуть, це далеко не те саме: бути кимось і здаватися кимось. І я без найменшого затаєння розповів йому все про себе.

Потім ми мовчали. Кожен мовчав по-своєму.

Здавалося, він задрімав. Та ні, раптом губи його здригнулися — і все тіло напружилось. Очі потемніли і звузились. Дослухався до чогось. Так же раптово роззувся, підвівся і вийшов надвір. Як був, без сорочки. Завмер із напіввідкритим ротом, ніби ловлячи краплі дощу. Відблиск вогню червоно миготів на його мокрій спині.

Я почув, як кроків за двадцять щось лунко затріщало. Дід, задкуючи дрібними кроками, намацав у папороті голову зайця. Пожбурихав її в ліс. І вигукнув навздогін густим, владним голосом: "На! Це твоє. І досить тобі!"

Світован повернувся до вогнища, погрів руки.

— Не бійся. Усе своїм рядом. Хаща живе законом подільності, і ми його не переступили. Будь спокійний, тут безпечно.

— Мені тут краще, ніж удома, — промимрив я, бадьорячи сам себе.

— Де б ти не був, ти вдома. Тому, що світ цей — для тебе. Якщо прийматимеш його в себе таким, яким він є, світ ніколи не буде до тебе ворожим. Бо хіба чоловік хоче бути ворогом сам собі?! Аби душа чиста, а постели почистимо. Люди ломляться кудись і за чимось.

Де б загріти місце. Шукають себе і Бога для себе деінде. Гадають, що добре там, де їх немає. Обминаючи добра в рідимих сторонах. Нехтуючи великим законом — законом присутності, який дає повсюдно добре місце і добрий час.

— Що це за закон?

— Бути там, де знаходишся тепер. Не в минулому і не в майбутньому. Бути — значить не ділити цільність душі та повноту дня. Це істинне твоє благо. І воно завжди з тобою...

А те, що тобі здається, ніби ти втратив... Воно не було твоїм. Бо своє не можна втратити, хоч би й хотів...

Учися жити в бджоли. Вона радіє кожній квітці й несе солодкий збір до громадської комори. І не переймається тим, хто ласуватиме її медом і чи завтра буде взятко, аби наїстися. Вона перше годує матку і трутнів, закладає золоті щільники, а тоді вже їсть сама. Мудра в радісному й некорисливому труді комашина. Можна людині весь розум

з'їсти, а того, що знає мізерна комаха, й не зрозуміти...

І не збагнути другого важного закону — закону потрібності. Цебто — бути цінним для іншого. Роби найменше діло совісно. Бо його тобі доручив світ. І помагай досягти цього іншим. Лише тоді утверджується твоя цінність. І відкривається цінність для тебе іншої людини...

Старий, загадково посміхаючись, зняв з бантини підсохлу шкуру і розпоров її кістяною скалкою. Тоді постелив у глибині дупла на валик, збитий із сухої папороті. Кивнув на готове узголів'я.

— Лягай і спи ведмежим сном. Ведмеді не мають снів, бо нічого не бояться. І ти не бійся. Все буде гаразд. Бог намочив — Бог і висушить. Дякуймо Йому за те, що маємо, і Він дасть нам те, чого бракує.

Я слухав його, і мій горобиний мозочок завмирав. Дощ примовк, дим від ватерки хитнувся й завмер. Солодко потяглася в землі корінням тополя. Здавалося, що Бог і справді зовсім близько...

Сон обережно прийняв мене у свої обійми. Ведмежий сон — без картинок, без тривожних змагань зі світом і самим собою...

Дерево м'якої сили стояло над нами в нічній варті.

Оригінальний текст

Я вхопився за роботу. Добре, що гуртик кудлатих ялиць ріс зовсім поруч. І скоро над входом у дупло навис щільний дашок. Тоді я кинувся збирати хмиз. Коли цубрив п'яту в'язанку, у плечі вдарили перші краплі. Холодні й тверді, як градини. Тріщання дощу об листя заглушило гримоти. Наче справді урвалася хмара, ціле небо. До криївки добіг я весь мокрий. Зате моє сухе паліччя жадібно облизували язички вогню. В лице війнуло теплим димом обжиту. Коли він устиг повернутися, що я не почув, і запалити багаття? Ще й колода з'явилася для сидіння. Старий підпалив жмут папороті і обніс ним вийму. Смолоскип пострілював іскрами, гірчаво димів.

– Ведмежий дух вижене, – пояснив дід.

Лише тепер я помітив на підсвічених стінах дупла зваляну шерсть. Пломінець хапався її, і шерсть синювато спалахувала.

– Це ведмежий барліг? – зойкнув я.

– А чий же ще?!

– Як же ви вгадали, що він тут?

– Ну як... Ведмідь чує мене, я чую його. Себто покинуте його житловище. Нюхом почув, а очі потвердили. Ведмеді люблять опоряджати собі лігва під старими тополями. М'яко і тепло. Поскрипує стовбур, заколисує, солодить сон. Сеї ночі й ти скусиш, як то спати в череві дерева. Але перед тим належить скусити щось зубами. Хаша нам пожертвувала м'ясце, – кивнув на землю.

На папороті розпластано лежав заєць і дивився на мене здивованим мертвим оком. На хутрі не було ні краплини крові. Правда, тушку перехоплювало сильце з лика.

– Як ви добули його? – вирвалося в мене.

- Та просто. Якби ти був рибарем, то знав би, що перед дощем найлегше здурити рибу. Так само із звірами. Від грому декотрих ледве не параліч хапає. Тоді їх можна взяти майже голіруч... Я напав слід за свіжими бобальками. Дійшов до його нори і приладив на виході ловинку. А виманити зайчука - не штука, як знаєш чим... Сювечерю ми з тобою заслужили.

Може й так, думав я, але що він буде робити з дичиною, коли навіть ножа не має. Та старий, схоже, нічим не журився. Підв'язав сіряка за дві ноги до жердини. Тоді видобув із капелюха товсту, як шевська дратва, голку. Дряпнув нею довкола лапок, потім уздовж до животика. Під його вправними пальцями оголилася ніжна рожева плоть. Далі продовжував без голки. Я незчувся, як шкура була здерта. Гостряком кістки надрізав шию і зламав карк, голову відкинув убік - "муравлям, щоб нас не їли". А шкуру на розсішці підвісив під дашком. Тоді зробив на тушці розрізи і наповнив їх травами, що пахли часником і кропом. З кишені дістав пригорщу сріблястого лишайника, потовк на колоді і став обмашувати ним тушку.

- Се моховиння, - пояснив, - тягне собі з каменя сіль. Посічене, пускає зелену ропу. Так м'ясо на смак не буде прісним.

Дичину він прохромив рожном, а кінці його запхав у вузлики ликових ужовок, які перекинув через жердини даху. Притлумив відкрите полум'я. Тоді тією ж кісткою обшкрябав кореневища просвирника і загріб їх у жар.

- А ось і днешній наш хліб.

Я захоплено стежив за його зграбними, вивіреними рухами, втрачаючи відчуття реальності. Ніби це відбувалося не зі мною. То була не стільки робота, як звичний ритуал, молитва рук. Я не міг відірвати очей. І не міг, щоб не запитати його:

- Хто вас цьому навчив, Кукумир?

- Ні, самотугом дійшов до всього, коли мусів звікувати свою молодість у хащах. Попервах гадав, що пропаду, сам, як перст. А потім обвикся і врозумів, що я не сам - із Лісом і його насельниками. І то, може, й ліпша компанія, ніж люди. Добріша, чесніша. Я їм відкрився, вони мені...

Зокола перішив дощ. Тугі, як праники, цівки товкли гілляччя, лупили по віялах папороті, по торішньому листі. Дим із ватри неохоче витягувався з-під ялинової покрівлі на мокре. Жар від багаття прогрів наше дупло, підсушив одяг. Ми сиділи без сорочок, вбираючи шкірою благодатну, аж ворухку, теплінь. Старий мав жилаве і досить ще збите тіло. Зате немилосердно понівечене рубцями, шрамами від опіків, віспинами затягнутих колотих ран. Слідами злобного чи то тваринного, чи то людського світу. А може, й одного, й другого. Тіло мисливця, воїна, борця. Це ніяк не асоціювалося з його приязною, безмежно мирною натурою. І я, здивований і зворушений побаченням, несподівано запитав його:

- Хто ви?

Його не здивувало моє запитання. Він узагалі рідко дивувався. Замислившись на хвилику, відповів:

- Я зачарований бродник світу. Світован.

Десь я вже чув, що його так називали. Тому перепитав:

- А що означає Світован?
- Той, що перейшов світ. І далі йде.
- І куди веде ваша дорога?
- Я в дорозі до самого себе.
- А в чому ваша зачарованість?
- У смуткові за недосяжним.

Я дивився на вогонь і розчовпував сказане. Наче язики полум'я могли договорити мені те, що залишилося прихованим у тих дивних словах. Паличкою він вигріб із приску спечене коріння алтея і поклав на дірчасту серветку папороті. Відломив заячу ногу й простягнув мені. З полотняного мішка наскубав різної зелені. І я накинувся на їжу. Поки він раз куснув, я - тричі. Такої смачної печені мені ще не доводилося їсти. М'ясо було ніжне й пахуче. Мабуть, від лісових приправ, якими він натер дичину. А коренеплід смаком був схожий на печений каштан.

Буря перевалила за гори. В заростях шемрав густий дощ, скапував із ялинової стріхи крупними опаловими намистинами. Ситість і внутрішнє тепло принесли вмиротворення. Я подумав, що дві години тому ще не знав, де ми будемо спати і що їсти... Втім, спати не хотілося. Шкода було втрачати ці магічні, урочі, як сказав би він, години єднання з нічним Лісом. Приналежності до нього. Дорогою ми не встигли набрати води, бо "черпати з криниці не гідно після заходу сонця". Старий скрутив лопушину і запахав її під дашок - у дерев'яну коновочку зацямкотіла дощовиця.

- А ти? - обернувся до мене.
- Що я?
- За кого маєш себе ти?

Не запитав "хто ти є?", а - "за кого себе маєш?" Мабуть, це далеко не одне й те ж: бути кимось і здаватися кимось. І я без найменшого затаєння розповів йому все про себе. Відкрився, як нікому доти. Здавалося, мою розповідь слухав не тільки цей дід із приплющеними повіками, але й нахилена, обважніла під дощем крушина, і заяча голова в траві зі сльозавими, сумними очима. Я завершив розповідь і влегшено зітхнув. Потім ми мовчали. Кожен мовчав по-своєму.

Здавалося, він задрімав. Та ні, раптом губи його здригнулися і все тіло напружилось. Очі потемніли і звузились. Дослухався до чогось. Так же раптово роззுவся, підвівся і вийшов надвір. Як був, без сорочки. Завмер із напіввідкритим ротом, ніби ловлячи краплі дощу. Відблиск ватри червоно миготів на його мокрій спині. Старий помочився на землю. Тоді обійшов нашу колибу і там докінчив нужду. Пильно вдивлявся в ліс, незвично водячи задертою головою. Неначе протинав морок верховим, нічним баченням... Я почув, як кроків за двадцять щось лунко затріщало. Дід, задкуючи дрібними кроками, намацав у папороті голову зайця. Пожбував її в ліс. І вигукнув навздогін густим, владним голосом: "На! Се твоє. І зайдися сим!"

Він позначив територію, здогадався я, а тепер кинув комусь відкупну пожертву. Світован повернувся до вогнища, погрів руки. Погляд усе ще притемнених його очей

був спрямований углиб себе. Тіло парувало, рубці колишніх ран волого блищали, як білок яйця.

- Не бійся. Усе своїм рядом. Хаща живе законом подільности, і ми його не переступили. Будь спокійний, тут безпечно.

- Мені тут краще, ніж дома, - промимрив я, бадьорячи сам себе.

- Де б ти не був, ти дома. Тому, що світ сей - для тебе. Якщо прийматимеш його в себе таким, яким він є, світ ніколи не буде до тебе ворожим. Бо хіба чоловік хоче бути ворогом сам собі?! Знаю: душа твоя в сум'ятті. Я видів, як ти спиш. Як дитинча в утробі - кожною частиною тіла шукаєш притульності, опори. Спляча людина - приявна людина. Тіло спить, а клопіт душі відпечатаний на лиці... Нічого, прочиститься...

- Що прочиститься? - не зрозумів я.

- То я так... Аби душа чиста, а постולי почистимо. Люди ломляться кудись і зачимось. Де б загріти місце. Глядають себе і Бога для себе деінде. Гадають, що добре там, де їх немає. Обминаючи добра в родимих сторонах. Нехтуючи великим законом - законом присутности, який дає повсюдно добре місце і добрий час.

- Що це за закон?

- Бути там, де знаходишся тепер. Не в минулому і не в будучности. Бути - значить не ділити цільність душі і повноту дня. Се істинне твоє благо. І воно завжди з тобою... А те, що тобі здається, ніби ти втратив... Воно не було твоїм. Бо своє не можна втратити, хоч би й хотів... Учися жити в бджоли. Вона радіє кожній квітці і несе солодкий збір до громадської комори. І не гризеться тим, хто ласуватиме її медом і чи завтра буде взяток, аби наїстися. Вона перше годує матку і трутнів, закладає золоті щільники, а тоді вже їсть сама. Мудра в радісному й некорисливому труді комашина. Можна людині весь розум з'їсти, а того, що знає мізерна комаха, й не доп'ясти... І не збагнути другого важного закону - закону потрібности. Себто - бути цінним для іншого. Роби найменше діло совісно. Бо його тобі доручив світ. І помагай досягти сього іншим. Лише тоді утверджується твоя цінність. І відкривається цінність для тебе іншого...

- Але ж якраз це я і втратив, - скрушно вимовив я. - За один день усе втратив.

- Що ти втратив? Підневільну роботу? Ні, се втратили тебе ті, що не вміють цінувати добру і чесну працю. І скоро за сим пожалкують. Всі втрати сим закінчуються. І то їх клопіт, а не твій. Люди тебе не розуміють? Отже ти робиш те, що треба. Тобі важко? Се теж добре, бо йдеш угору, скидаючи зайву ношу... Ти втратив свою дівчину? Але ж яка вона твоя - в чужих обіймах?! Зізнайся собі, ти думаєш про втрату принадних ніг, грудей і вуст, якими користується тепер інший... Та ж се дочасна марниця, яка не належить ні тобі, ні йому не належатиме. А серцями з нею ви не встигли зріднитися - сей вузол найважче розірвати. Коли ти стрінеш жінку, яка буде берегти своє тіло тільки для тебе і водночас берегти твоє серце, - то зрозумієш, що вона справді твоя. Назавжди і неподільно. І за се подаруєш їй надійність, свою порядність, рівнятимеш характер і свої вчинки... Ти втратив друга - се гірка правда. Але і в сій жалобі більше твого самолюбства. Себто ти жалієш не його, а себе, що позбувся приємного провадження часу в милому серцю товаристві. Якщо насправду він залишається у

твоєму серці, доки се потрібно тобі, – він не втрачений для тебе. Нехай і надалі десь буде у своїх світах, живий чи мертвий, – яка для тебе різниця?! Головне, що ти живий. І ти в дорозі, дерешся вгору. Чоловік живе доти, доки дереться вгору. Напругою тіла, а головно – мислю, вірою... Тепер найсмішніше з того, що звершує гіркоту твоїх мнмих утрат, – казенний куток у людському муравлиську, де ти спав на чужому залізному ліжку, під чужою ковдрою, серед чужих запахів. Що ж ти маєш натомість?! Тебе гріє своїм тілом дерево, укриває зоряне небо, а голову ніжитиме заяче хутро...

Старий, загадково посміхаючись, зняв з бантини підсохлу шкуру і розпоров її кістяною скалкою. Тоді постелив у глибині дупла на валик, збитий із сухої папороті. Кивнув на готове узголів'я.

– Лягай і спи ведмежим сном. Ведмеді не мають снів, бо нічого не бояться. І ти не бійся. Все загораздиться. Просіка скоро затягується. Бог намочив – Бог і висушить. Дякуймо Йому за те, що маємо, і Він дасть нам те, чого бракує.

Я слухав його, і мій гороб'їний мозочок завмирав. Дощ примовк, дим від ватерки хитнувся й завмер. Солодко потяглася в землі корінням тополя. Здавалося, що Бог і справді зовсім близько.

– Се прийде несподівано, те, чого ти навіть не смів сподіватися, – говорив він майже пошепки, примружившись до вогню, наче зчитував письмо безгомінного полум'я. – Чого й вимріяти було лячно. Прийде, і ти навіть не здивуєшся, наскільки воно буде природним, заслуженим. Се буде сама оновлена твоя природа. Новий відлік душевної путі... Лише не зневірюйся того прагнути, не втомлюйся просити й наближати його. Долю не чекають. Долю вибирають. Долю створюють.

– Я не знаю, з чого почати, – щиро зізнався я.

– А я знаю, – несподівано весело, аж збитошно, заявив він. – Починати треба з води. З плавання.

– З якого плавання? – силкувався я доснувати бесіду, але це вже промовляв не я, а хтось інший ворухив моїми губами. І слова переплелися з квітчастим мереживом, із луговими пахощами, музикою комахні, молитовним шептанням ватри.

Сон обережно прийняв мене у свої обійми. Ведмежий сон – без картинок, без тривожних змагань зі світом і самим собою. Спав у мене за пазухою і синій зошит, до якого я встиг, поки старий годував невидимого звіра, занотувати: "Не прив'язуйся до людей усім серцем, а тим більше – не віддавай їм свого серця. Їх много, а серце в тебе одне".

Дерево м'якої сили стояло над нами в нічній варті.